

Gotická architektúra na Slovensku

KAROL KAHOUN

V prvej polovici 13. stor. prebieha na Slovensku proces ďalšieho prehlbovania feudálneho systému charakterizovaný poklesom významu centrálnej kráľovskej moci v prospech narastania sily reprezentovanej feudálnou šľachtou. Vyjadrením tejto skutočnosti bola Zlatá bula Ondreja II. z roku 1222, ktorá upevnila práva feudálov v zmysle majetkovej nezávislosti od panovníka a bola jedným z impulzov zabezpečovania hospodárskeho využitia novozískaných území. Riešenie tohto základného problému ponúkala rozsiahla kolonizácia, ktorej viaceré vlny privádzajú v priebehu 13. stor. nové obyvateľstvo na dovtedy málo využitú územia, najmä z nemeckých oblastí. Kolonizačný proces zohral okrem toho nemalú úlohu v rozvoji našich miest. Prvé z nich vznikajú už v neskororománskom období pod stoličnými hradmi, na dôležitých obchodných i kolonizačných uzloch a napokon aj v miestach rozvíjajúceho sa banského podnikania závislého od praktického využitia skúseností novousadeného obyvateľstva.

Kolonizované oblasti a potreby šľachtických majiteľov rozsiahlych latifundií vytvárali priaznivú pôdu pre rozvoj umenia, z ktorej architektúru čakali najnaliehavejšie úlohy.¹ Súhrn stavebných podujatí v prvých fázach 13. stor. určovali predovšetkým najvlastnejšie aktuálne potreby výstavby panských sídiel, kde sieť doterajších kráľovských hradov sa rozširuje o početné šľachtické hrady. V týchto stavbách prevládali predovšetkým úžitkové zretele výstavby dôkladne opevneného obydla, vyjadrujúceho aj navonok sociálne a mocenské zaraďenie feudála, pričom vlastné stavebné praktiky sa opierali o poznatky intenzívnej činnosti vtedajšieho európskeho stavebníctva. Hlavný program spĺňala schéma určovaná kamenným

palácom, vežou a nutnou fortifikáciou podmienenou terénnym reliéfom, o čom u nás vydávajú svedectvo jednoduché formy najstarších častí spišského hradu z polovice 13. stor.

1. *Spišská Nová Ves*, farský kostol Nanebevstúpenia P. Márie, svorník v bočnej lodi, posledná štvrtina 14. stor. (foto Kahoun)

